

ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ: КОРОТКА ХРОНІКА ЖИТТЯ (1873–1945)

Павло Скоропадський – особа, навколо якої тривалий час точилися неабиякі дискусії в українській історіографії – від відвертої ідеалізації його діяльності прихильниками Гетьмана до не менш відвертої, навіть часто фальсифікованої критики всіх його політичних кроків радянськими істориками та соціалістичними діячами в діаспорі.

Олена
ОТТ-СКОРОПАДСЬКА,
Павло ГАЙ-НИЖНИК

Сьогодні постала потреба об'єктивного висвітлення життя і діяльності П. Скоропадського і контексті загальноукраїнської історії, і в плані пізнання його як особистості. Нарис спогадів останнього Гетьмана України, що пропонується читачеві, дає можливість відчутти внутрішній світ цього безумовно видатного діяча в українській історії, побачити і зрозуміти світогляд Скоропадського, його оцінку подій, які переживала українська земля у важкі роки революції і в епіцентрі яких певний час він перебував.

Коротка хроніка життя Павла Скоропадського дасть читачеві можливість ґрунтовніше дізнатися про його особистість, життєвий шлях та багатоглибко історію родоходу.

Павло Петрович Скоропадський народився 3 (16) травня 1873 року у Вісбадені, де його мати, Марія Андріївна Скоропадська (в дівочстві Миклашевська), відпочивала на мінеральних водах Німеччини. Скоропадські – один з найшляхетніших українських родів, який упродовж кількох століть відігравав провідні ролі у вітчизняній політичній і культурній історії. Рід Скоропадських був пов'язаний шлюбними зв'язками з такими визначними українськими козацько-шляхетськими родинами, як Апостоли, Бутовичі, Гамалії, Дуніни-Борковські, Забіли, Закревські, Кочубеї, Кулибки, Лизогуби, Лисенки, Лобакевичі, Маркевичі, Миклашевські, Милорадовичі, Новицькі, Полуботки, Посудевські, Розумовські, Сулими, Тарнавські, Туманські і Чарниші.

Генеалогія роду Скоропадських, за відомими сьогодні історичними джерелами, бере свій початок від першої половини XVII ст., з Федора Скоропадського, який був вихідцем із західноукраїнських земель, але згодом оселився на Уманщині. Ф. Скоропадський брав участь у національно-визвольній війні на чолі з Б. Хмель-

ницьким і загинув 1648 року в битві під Жовтими Водами.

Всі подальші нащадки Ф. Скоропадського вірно служили в українському війську аж до скасування Гетьманщини Катериною II. Один із них, рідний брат пращурів Павла Петровича Іван Ілліч Скоропадський (1646 – 3.VII.1722), за часів Петра I наслідував булаву після Івана Мазепи і був гетьманом України з 1708 по 1722 р., аж до самої смерті. Він був соратником Мазепи на початку його виступу проти царя, але, блокуваний російськими військами в Стародубі, не зміг підтримати бунтівного гетьмана. Коли І. Скоропадський став гетьманом, він під жорстоким контролем Петра I завжди намагався боронити права Гетьманщини та козацької волості.

Прапрадід Павла Петровича Яків Михайлович Скоропадський (? – 1785) навчався у Києво-Могилянській Академії і був останнім в історії козацької Гетьманщини генеральним бунчуком за гетьманування Кирила Розумовського.

Прадід Павла Скоропадського Михайло Якович (19.IV.1764 – 1810) за сімейним звичаєм теж присвятив себе військовій службі. Але, у зв'язку з тим, що Україна вже остаточно втратила елементи державності, Михайло Скоропадський вступив до Імператорського Сухопутного шляхетського кадєтського корпусу. Свою військову кар'єру Михайло

Якович закінчив у чині секунд-майора і до кінця життя мешкав у своєму маєтку.

Дід гетьмана Павла, Іван Михайлович Скоропадський (30.I.1805 – 8.II.1887), двічі був прилуцьким повітовим маршалком і двічі – губернським маршалком Полтавщини. Свого часу він брав активну участь у селянській реформі 1861 року. Коштом Івана Скоропадського було засновано низку шкіл та гімназій в Україні. Помер дід Павла Скоропадського у своєму селі Тростяниці, поблизу якого засадив великий дендропарк. Могила його зберіглася там і донині.

Дочка Івана Скоропадського, тітка Гетьмана Павла Єлисавета Милорадович (1.I.1832 – 14.II.1890), золотими літерами вписала своє ім'я в культурно-освітню історію України. Її коштом видавалися книги, засновувалися школи та бібліотеки. Але найбільшою її заслугою перед українською культурою стало заснування «Наукового Товариства ім. Т. Шевченка» у Львові. Саме завдяки її пожертвам (близько 20000 австрійських срібних крон) стала можливою фундація Товариства у 1873 році.

Батько Гетьмана, Петро Іванович Скоропадський (6.III.1834 – 30.VI.1885), за сімейним звичаєм навчався у школі гвардійських підпрапорщиків, згодом став військовим офіцером. Брав участь у походах на Кавказ, за що отримав низку орденів. 1865 року в

чині полковника Петро Скоропадський звільняється з війська і бере активну участь в громадському житті Стародубщини на посаді повітового предводителя дворянства. Помер батько майбутнього гетьмана 1885 року у Києві і був похований у Тамалієвському монастирі. Дружиною Петра Скоропадського і матір'ю Гетьмана Павла була Марія Андріївна Миклашевська (9.IX.1841 – 29.XI.1901), яка також належала до старовинного українського роду, що бере початок ще з Великого князя Київського Мстислава, сина Володимиром Мономаха, та з українсько-литовського князя Гедиміна.

Дитячі роки Павло Скоропадський провів у родовому маєтку Тростянець на Полтавщині. Там він вбирив до своєї душі розуміння спорідненості з рідним краєм. У садибі Скоропадських була велика колекція предметів української старовини, портретів визначних діячів. У сімейному житті родина Скоропадських зберігала і дотримувалася старих українських звичаїв. Великий вплив на малого Павла мали, крім його діда Івана Скоропадського, ще й такі відомі українські діячі, як П. Я. Дорошенко, Новицький та Пижичський.

Сімейні традиції, як і традиції всієї тодішньої аристократії Російської імперії, вимагали, щоб юний Павло пішов шляхом військовика. Військова кар'єра приваблювала і самого П. Скоропадського, який був зачарований військовим минулим свого батька та інших представників роду. У 1886 році Павло Скоропадський вступає до Петербурзького Лажського корпусу і успішно закінчує його 1893 року в чині корнета. Молодого офіцера призначають на службу до Кавалергардського полку тимчасово виконуючим обов'язки командира ескадрону. Через два роки (1895) він отримує призначення на посаду полкового ад'ютанта цього полку, а в грудні 1897 р. стає поручником.

11 січня 1898 р. Павло Скоропадський одружується з Олександрою Дурново, дочкою генерал-лейтенанта П. П. Дурново. Рід Дурново бере свій початок від сина Ярослава Мудрого Святослава II. Згодом у подружжя народилися дві дочки – Марія (1898) і Єлисавета (1899) та троє синів – Петро (1900), Данило (1904) і Павло (1916).

З початку російсько-японської війни 1904–1905 рр. молодий честолюбний офіцер прагне на ділі виконувати обов'язки військового і подає рапорт із проханням перевести його на фронт у діючу армію. На початку квітня

1904 року П. Скоропадський виїждить із Петербурга на фронт. У Мукдені він виконує обов'язки у штаті 3-го Верхньоудинського козацького полку, після чого молодого осавула відраджають до Східного загону Манчжурської армії ад'ютантом командуючого цим загоном генерала А. Келлера. Восени 1904 року П. Скоропадський призначається командиром 5-ої сотні 2-го Читинського козацького полку Забайкальського козацького війська, а невдовзі стає ад'ютантом голови командувача російськими військами на Далекому Сході генерала Лішечича. Під час Першої світової війни Павло Петрович за особисту мужність і героїзм нагороджувався Георгіївською зброєю і всіма орденами до Святого Володимира 4-го ступеня включно.

Одразу ж після війни, в грудні 1905 року, російський імператор Ніколай II призначає П. П. Скоропадського своїм флігель-ад'ютантом, з наданням військового звання полковника. 4 вересня 1910 р. полковник Скоропадський призначається командиром 20-го драгунського Фінляндського полку, залишаючись флігель-ад'ютантом царя. Проте невдовзі, у квітні 1911 р., його призначають командиром лейб-гвардії Кінного полку, а 25 березня 1912 р. полковнику Скоропадському було присвоєно звання генерал-майора і зараховано його до імператорського полку. Слід сказати, що заходами і стараннями П. Скоропадського лейб-гвардії Кінний полк став одним з найбільш боєздатних у Російській імперії.

З початку Першої світової війни Павло Петрович вирушає на фронт, і вже 6 серпня 1914 р. Кінний полк генерала П. Скоропадського відзначається у бою під Крауптішкеном. За цей бій Георгіївська дума Кінної гвардії нагородила його, згідно з наказом від 13 жовтня 1914 року, вищою відзнакою за хоробрість і героїзм – орденом Святого Георгія 4-го ступеня. Подальша військова служба П. Скоропадського проходила вдало, і незабаром він вже командував гвардійською кавалерійською дивізією, яка успішно діяла в Прибалтиці у 1915 – 1916 рр. Після отримання влітку 1916 року чину генерал-лейтенанта Павло Петрович 22 січня 1917 р. приймає командування 34-м армійським корпусом, який розташувався на терені України. Перебуваючи на посаді командувача 34-го корпусу, Скоропадський уперше познайомився з масовим українським революційним рухом.

Далі буде

Матеріал підготовлено за підтримки

Українського культурного фонду.
Позиція Українського культурного фонду може не збігатися з думкою автора.

ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ: КОРОТКА ХРОНІКА ЖИТТЯ (1873–1945)

Закінчення. Початок у №42

Революційні події в Петрограді призвели до деморалізації армії і поступової її більшовізації. В Україні національний революційний рух очолила Центральна Рада.

**Олена
ОТТ-СКОРОПАДСЬКА,
Павло ГАЙ-НИЖНИК**

Скоропадський не сприйняв соціалістичні ідеї українських та російських революційних партій, бо вони були чужі його світоглядowi, і, крім того, як офіцер він вважав, що перш за все необхідно довести війну до переможного кінця. Зрештою, погляд Скоропадського на події 1917 року читач знайде у самих його спогадах. Єдиною тоді проблемою, яка постала перед ним, була проблема збереження дисципліни та боєздатності у швидко змінюваному йому корпусі.

Тимчасом у травні 1917 року в Києві відбувся I Всеукраїнський військовий з'їзд, який схвалив ідею створення української національної армії. З різних боків П. Скоропадський починають радити укріплювати свій корпус, але як військовик без наказу вищого командування він не мав права і не робив цього. Однак після одержання в серпні 1917 р. відповідного наказу від генерала Корнілова, Скоропадський одразу ж розпочав укріплення корпусу. Згодом 34-й армійський корпус дістав назву 1-го Українського і налічував 60 тис дисциплінованих добре озброєних воjakів. Корпус розпочав підготовку до відправки на фронт. Тим часом українські полки, які організовувала Центральна Рада, почали танути і зникати, деморалізовані більшовицькою агітацією.

Ще з березня 1917 р. в Україні почав ширитися рух Вільного козацтва. Серед козацтва особа нащадка гетьманського роду, бойового генерала Павла Скоропадського мала неабияку популярність. Як наслідок цього, 16–17 жовтня 1917 р. в Чигирині на З'їзді Вільного козацтва двома тисячами делегатів від 60 000 зорганізованих козаків п'яти українських губерній і Кубані на отамана Вільного козацтва було обрано командира 1-го Українського корпусу генерала Павла Скоропадського.

Успіх Жовтневого перевороту в Петрограді ще більше загострив процес розладу і більшовізації армії. В листопаді 1917 р. збільшований 2-й гвардійський корпус, на чолі з більшовичкою Є. Бощ, рушив на Київ для розгону української влади. Перед Скоропадським, корпус якого був єдиною боєздат-

ною українською військовою силою, постав вибір: виконати наказ командування і вийти з корпусом на фронт для боротьби з давнім ворогом у світовій війні чи стати на захист неюбій йому соціалістичної, хоч і української, Центральної Ради. Скоропадський виступив на захист батьківщини і українського національного відродження. Корпус Павла Петровича зайняв станції на залізницях до Києва і, обеззброюючи більшовізовані загони, відправляв їх до Московщини.

Завдяки цьому рішучому кроку генерала Скоропадського, в листопаді 1917 року були врятовані не лише Рада і українська столиця від «червоного» терору, а й, можливо, сама справа української революції та державності. Відтоді Павло Скоропадський став на шлях відродження й організації українських збройних сил. І хоча він не обирав жодної політичної позиції, а обмежував свою діяльність лише турботою про боєздатність свого військового підрозділу, Скоропадський зустрів холодне ставлення до себе з боку Генерального Секретаріату. Ще з літа 1917 р. уряд Центральної Ради, занепокоєний великою популярністю аристократа-землевласника генерала Скоропадського, чинив йому перешкоди у керівництві корпусом: припинив або затримував надходження до 1-го Українського корпусу озброєння, одягу, харчів тощо. Скоропадський змушений був піти у відставку...

Незабаром більшовицька Росія розпочала агресію проти Української Народної Республіки. Коли більшовики в січні 1918 р. зайняли Київ, П. Скоропадський не покинув

його і переховувався від репресій у місті. Тимчасом Центральна Рада на мирних переговорах у Брест-Литовську поклікала на допомогу в боротьбі з Червоною армією німецької та австро-угорської війська. В результаті такого миру між УНР та Центральними державами Україна опинилася перед фактом австро-німецької окупації. З поверненням до Києва, Центральна Рада в березні 1918 р. оголосила про продовження нею внутрішньої політики соціалізації, яка була відбита у Ш-му Універсалі. У відповідь Україною шириться і організовується опозиційний рух власних кіл громадянства. В середині березня 1918 р. П. Скоропадський утвердив опозиційну до Ради політичну організацію під назвою «Українська Промада» (пізніше «Українська Народна Промада»), яка увійшла в тісний контакт з Українською демократично-хліборобською партією та «Союзом земельних власників» з метою домогтися спільними зусиллями зміни уряду і внутрішньо-економічної політики Ради. Коли ж німецька окупаційна влада, невдоволені господарською руйною і неспроможністю уряду виконувати продовольчі угоди, що були підписані між УНР та Центральними державами, задумали ліквідувати українську державність, «Українська Народна Промада» розпочала підготовку до державного перевороту. Німецьке командування, як тільки-но дізналося про наміри генерала Скоропадського, розпочало з ним переговори і оголосило йому про свій нейтралітет з цього приводу. 29 квітня 1918 р. Всеукраїнський з'їзд хліборобів у складі 6432 повноважних депута-

тів від восьми губерній одностайно проголосив Гетьманом України Павла Скоропадського. В ніч на 30 квітня гетьманські офіцери зайняли всі найважливіші установи міста. Одразу ж було проголошено утворення Української Держави на чолі з Гетьманом, який тимчасово взяв на себе надзвичайно великі повноваження з особною управлінням. Було відновлено право на приватну власність. Сам з позволення місяців Гетьманщини, як свідчать спогади сучасників, відзначалися відносним спокоєм і відновленням господарства.

Проте Гетьманові не вдалося об'єднати навколо себе різні кола громадянства, до чого значною мірою спричинилася безкомпромісна антиурядова діяльність соціалістичних партій і агітація більшовиків. Невірність аграрного питання разом із загальною політичною напругою призвела, зрешті, до анти-гетьманського повстання. Окупаційні війська, здеморалізовані невдачею на західному фронті і листопадовою революцією в Німеччині, обрали нейтральну позицію. Збройні сили гетьманського уряду, які швидко почали організовуватися, не змогли стримати розростання і посилення повстанської війни, яку очолила Директорія. 14 грудня 1918 р. війська Директорії увійшли до Києва. Докладніше про період Гетьманщини та труднощі, які спіткали П. Скоропадського у державницьких справах, читач зможе дізнатися із його спогадів.

Упродовж короткого часу після повалення гетьманської влади П. Скоропадський переховувався в Києві, а потім перебрався до Берліна, де одразу ж розпочав працювати над першою редакцією своїх спогадів. Після народження там молодшої дочки Олени Павло Петрович із дружиною в липні 1919 року від'їжджають до Швейцарії, щоб зустрітися там з іншими членами сім'ї, які також покинули Україну, але раніше й іншим шляхом. Через два роки вся родина повертається до Німеччини і оселяється у м. Ванзее поблизу Берліна.

Вже 1920 року, завдяки наполяганням емігрантів-гетьманців, які на чолі з В. Липинським та С. Шеметом зорганізувалися в «Український союз хліборобів-державників», Павло Скоропадський повертається до активного політичного життя. Він очолює новий гетьманський рух, а В. Липинський стає його теоретиком. Проте на початку 30-х років між практиком Скоропадським і теоретиком Липинським виникли певні розбіжності щодо існування руху, і єдиний «Союз» розколюється. Приблизниці Гетьмана об'єдналися у «Союз гетьманців-державників» Завдяки зусиллям П. Скоропадського, філії

гетьманського руху з'являються не лише в Австрії та Німеччині, але й у Чехословаччині, Америці, Канаді, Франції, на західноукраїнських землях, що перебували у складі Польщі, і навіть на Далекому Сході – у Манчжурії та Китаї. Заходами П. Скоропадського, 1925 року в Німеччині засновується Український науковий інститут при Берлінському університеті, який відіграв велику роль у розвитку української науки і культури на еміграції.

З приходом до влади націонал-соціалістів, життя П. Скоропадського ускладнилося. Доводилося докласти чималих зусиль і використовувати власний авторитет та зв'язки, щоб зробити можливим подальше існування і діяльність «Союзу гетьманців-державників» та «Української Промади» в цій країні. Водночас, перебачуючи неминучу війну в Європі, П. Скоропадський 1939 року відправляє свого сина Данила до Англії, з метою гарантувати продовження існування гетьманського руху, в разі перемоги антигітлерівської коаліції. І хоча Гетьман не підтримував фашизм, він змушений був «полюбно» ставитися до нього. Але, попри все, П. Скоропадський завжди обстоював перед офіційними колами Рейху та серед громадськості інтереси українців. Так, наприклад, коли угорські війська, зі згоди Німеччини, окупували у 1939 році Карпатську Україну, Гетьман виступив в оборону її незалежності. Заходами Павла Скоропадського заздичують своїм звільненням з німецьких концтаборів і деякі українські політичні діячі, зокрема, С. Бандера, А. Мельник, Я. Стецько та інші. Протягом 1938–1941 років Скоропадський намагався згуртувати всі українські сили в діаспорі. Він не поділяв надій деяких емігрантських угруповань, що німці відновлять українську державність.

Павло Скоропадський не встиг у мирний час завершити організаційне та ідеологічне формування «Союзу гетьманців-державників» та загальної політичної спілки українських емігрантських кіл. Наприкінці війни, 16 квітня 1945 року, під час бомбардування станції Платтлінг, що поблизу Мюнхена у Баварії, його було смертельно поранено. П. Скоропадський помер 26 квітня в шпиталі монастиря Меттен. Пізніше його прах було перевезено родиною до Оберстдорфа, де розміщені всі поховання родини Скоропадських, яка перебувала на еміграції, окрім могили Данила Скоропадського у Лондоні.

Отубілювано: Отт-Скоропадська О., Гай-Нижник П. Павло Скоропадський: коротка хроніка життя (1873–1945) // Скоропадський П. Спогади. Київ: 1917–рідень 1918. – Київ – Філадельфія, 1995. – С. 35–43.

Матеріал підготовлено за підтримки Українського культурного фонду.

УКФ

Позиція Українського культурного фонду може не збігатися з думкою автора.